VIVE

Fællesskabs-målingen 2022

En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark

Mary Fonden
H.K.H. KRONPRINSESSE MARYS FOND

TrygFonden

Indhold

1 Forord

2 På kanten af fællesskabet?

4 De tre grupper – i 2016 og 2021

6 Tilfreds med livet?

8 Fysisk og psykisk helbred

10 Arbejdsliv og økonomi

12 Netværk og familie

14 Tillid til andre

16 Foreninger og fritidsliv

18 Med i fællesskaberne

20 Ind og ud af eksklusion

22 Perspektiver for fællesskabet

24 Det viser Fællesskabsmålingen

Fællesskabsmålingen 2022

En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark

Tekst og redaktion: Lars Benjaminsen, VIVE og Trine Jørgensen, Summarium

Layout: Hedda Bank

Foto: Timon Studler/Unsplash, VIVE, Colourbox

Tryk: Stibo Complete

ISBN: 978-87-7582-135-8

e-ISBN: 978-87-7582-136-5

VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

I 2017 lancerede TrygFonden og Mary Fonden sammen med VIVE den første Fællesskabsmåling. Det gjorde vi, fordi vi ønskede at finde ud af, hvor mange der oplevede at være en del af samfundets fællesskaber – og hvad der kendetegnede dem, som oplevede at stå udenfor.

Resultatet gav både anledning til optimisme og eftertanke. For mens 78 pct. af befolkningen – et stort flertal – grundlæggende var i trivsel og oplevede at kunne tage del i de aktiviteter og fællesskaber, som de ønskede, viste Fællesskabsmålingen også, at 18 pct. af befolkningen ikke oplevede samme grad af inklusion og livstilfredshed. Og 4 pct. af befolkningen oplevede så massive helbredsmæssige og sociale problemer, at det udgjorde en omfattende barriere for at kunne tage del i samfundslivet.

I 2022 har vi gentaget Fællesskabsmålingen, og der er sket meget siden 2017. Ved undersøgelsens tilblivelse, befandt vi os stadig i Covid-19-pandemiens skygge og havde gennemlevet omfattende samfundsnedlukninger. Det må antages at have sat sine spor. Undersøgelsens fund viser tydeligt, at vi som samfund har en stor og vigtig opgave foran os, hvis vi skal vende en bekymrende udvikling.

Det store, flertal af borgere i trivsel er i dag blevet mindre, og den gruppe, som i Fællesskabsmålingen kaldes risikogruppen, er vokset. Vores undersøgelse kan ikke forklare, hvorfor. Men den kan pege os i retning af, hvor vi skal tage fat. De som oplever at stå udenfor, har ikke frivilligt valgt at melde sig ud. Men de har brug for hjælp til at overstige de barrierer, som fastholder dem udenfor fællesskabet – fx psykisk sårbarhed, ensomhed, kroniske helbredsproblemer eller materielle afsavn. Det kræver nye løsninger, mod og samarbejde på tværs af arbejdsmarkedet, sundhedsområdet, det sociale område og civilsamfundet.

Med Fællesskabsmålingen 2022 ønsker vi igen at invitere til en konstruktiv debat om, hvordan vi kan skabe et samfund, hvor alle oplever at være en del af fællesskabet.

Rie Odsbjerg Werner
TrygFonden

Helle Østergaard
Mary Fonden

På kanten af fællesskabet?

Hvordan oplever mennesker i Danmark deres relation til fællesskabet? Føler de sig som en del af et fællesskab, både i de nære bånd til netværk og familie og i det bredere samfundsliv? Hvem er de mennesker, der oplever at stå på kanten eller helt uden for fællesskaber, hvor andre mødes? Hvordan er deres liv, hvor føler de sig særligt tynget af problemer, og hvor er vejene, der kan bringe dem tættere på andre?

Det er nogle af de spørgsmål, som som besvares i denne anden udgave af Fællesskabsmålingen. Den første Fællesskabsmåling udkom i 2017, og den viste bl.a., at selvom langt de fleste mennesker i Danmark oplever at have et sundt og stærkt fællesskab omkring sig, så er ca. en femtedel af befolkningen i en situation, hvor de føler sig ekskluderet eller på kanten af fællesskabet. I denne nye måling er det muligt at få indblik i de seneste 5 års udvikling i det fællesskab, som er et vigtigt grundlag for den sociale sammenhængskraft i Danmark.

Inspiration til beslutningstagere

Fællesskabsmålingen 2022 bygger på spørgeskemabesvarelser fra cirka 1.900 mennesker mellem 18 og 69 år, der bor i Danmark. De har besvaret en lang række spørgsmål om deres liv, hverdag, økonomi, helbred og om deres oplevelse af at være – eller ikke være – en del af de fællesskaber, hvor vi mødes.

Derudover har yderligere ca. 750 mennesker deltaget i Fællesskabsmålingen i både 2017 og 2022. Deres svar giver særlige muligheder for at se på de individuelle mønstre ind og ud af eksklusion.

Samlet set tager Fællesskabsmålingen temperaturen på befolkningens sociale velbefindende, som det har udviklet sig i de 5 år mellem 2016 og 2021. Målingen kan bruges som inspiration, når politikere, lokale beslutningstagere og fagfolk skal udvikle nye indsatser og tiltag, der styrker alles muligheder for at være en del af samfundets fællesskaber.

DET HAR VI SPURGT OM

Fællesskabsmålingen er gennemført to gange: I 2016 (udgivet 2017) deltog 2.292 personer, og i 2021 (udgivet 2022) deltog 1.901 personer, alle mellem 18 og 69 år.

Hovedundersøgelsen bygger på en repræsentativ stikprøve af den danske befolkning, og derfor består grupperne i 2016 og i 2021 af forskellige personer. Som supplement er der gennemført en panelundersøgelse, hvor 753 personer, som deltog i 2016, har besvaret spørgeskemaet igen i 2021 (se også side 20). Endelig bruges registerdata fra Danmarks Statistik og Sundhedsdatastyrelsen til at belyse deltagernes baggrund og helbred.

Alle deltagerne har besvaret et spørgeskema med bl.a. følgende spørgsmål:

Livstilfredshed
Hvor tilfreds er du med dit liv for tiden? Ser du optimistisk på fremtiden? Føler du, at du har mulighed for at styre dit liv i den retning, du ønsker?

Deltagelse i fællesskaber
Føler du dig værdsat og anerkendt af andre i din hverdag? Føler du dig holdt uden for i samfundet? Indgår du i fællesskaber i forbindelse med fx arbejde eller fritidsinteresser?

Fysisk og psykisk helbred
Hvordan er dit helbred? Har du en kronisk fysisk sygdom eller et handicap? Har du en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer? Synes du, at du har behov for hjælp i forhold til psykiske lidelser og andre psykiske problemer?

Økonomi
Mangler du ofte penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden? Har du inden for de seneste 3 måneder ladet være med at spise tre måltider om dagen, fordi du ikke havde råd?

Netværk, familie og venner
Hvor ofte ses du med familie, venner eller bekendte? Hvor mange personer vil du betragte som nære venner? Føler du dig ensom?

Tillid
Mener du, at folk generelt er til at stole på? Har du tillid til, at du kan få hjælp og service fra din kommune, når du har behov for det?

Fritid og foreningsliv
Hvor ofte deltager du i faste fritidsaktiviteter? Er du aktiv i en eller flere grupper eller foreninger, enten lokalt eller på landsplan?

De tre grupper – i 2016 og 2021

Langt de fleste danskere føler sig som en del af fællesskabet, men en mindre del oplever, at de har skrøbelige netværk, at de bliver holdt udenfor i samfundet og at de ikke er glade for deres liv. Risikogruppen er vokset siden 2016, mens gruppen af de mest ekskluderede er uændret.

Fællesskabsmålingen opdeler den voksne befolkning i tre grupper, baseret på deres svar: majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen. De tre grupper har forskellige oplevelser af deres relation til fællesskabet.

Majoritetsgruppen er mennesker, der trives i livet og føler sig som en værdsat del af de fællesskaber, de færdes i. De oplever ganske få udfordringer på de områder, som Fælleskabsmålingen spørger til. Nogle kan have fx fysiske helbredsproblemer, men ikke i en grad, så det forhindrer dem i overordnet at være glade for deres liv og netværk.

Risikogruppen er mennesker, der er ramt af forskellige udfordringer i livet, som begrænser deres deltagelse i de fællesskaber, som andre danskere mødes i. De oplever udfordringer på nogle af de områder, som Fællesskabsmålingen spørger til, men langt fra dem alle. Det kan fx være arbejdsløshed, sygdom eller andet, der presser dem i hverdagen.

Eksklusionsgruppen er mennesker, der ofte kæmper med massive problemer. Mange af dem oplever, at de ikke er glade for deres liv, ikke har styring med deres liv, ikke bliver værdsat af andre og ikke er en del af de fællesskaber, der fylder andre

De tre grupper (Andel af den voksne befolkning, 18-69 år)

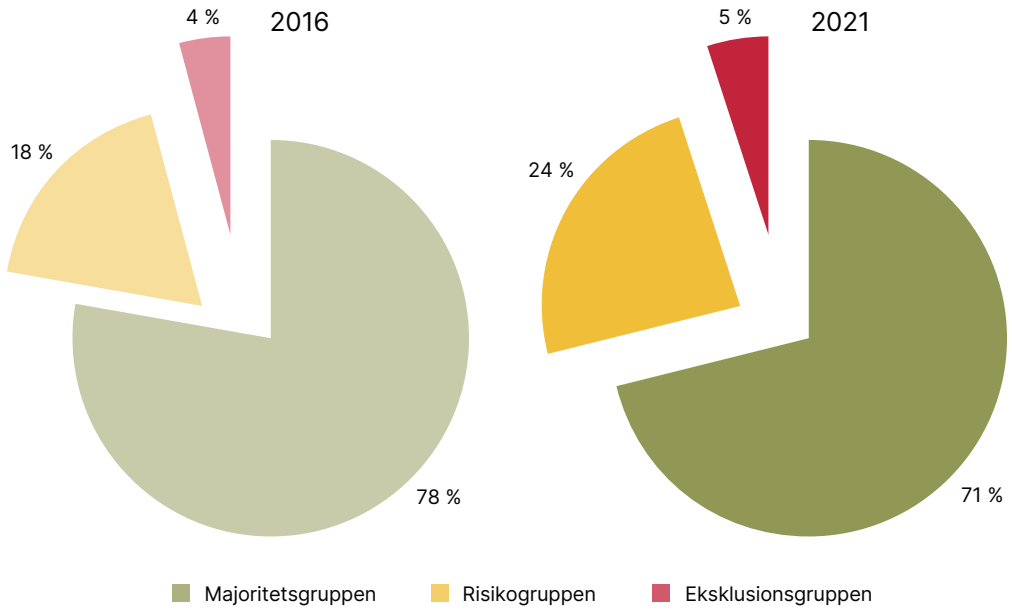

2016: 2.292 deltagere. 2021: 1.901 deltagere.

menneskers hverdag. De oplever udfordringer på mange af de områder, som Fællesskabsmålingen spørger til. Det kan fx være ensomhed, psykiske lidelser, dårligt helbred og økonomiske problemer.

Risikogruppen er vokset

Risikogruppen er vokset betydeligt siden 2016 og udgør nu næsten hver fjerde person i den voksne befolkning (figur på side 4). Majoriteten er skrumpet tilsvarende, mens gruppen af de mest ekskluderede mennesker stort set er uændret.

Siden 2016 er der desuden sket et fald i befolkningens livstilfredshed og tro på fremtiden. Det vil sige, at flere mennesker i 2021 giver udtryk for, at de ikke er tilfredse med deres liv, og at de ikke ser optimistisk på fremtiden. Det er særligt denne udvikling, der gør, at flere mennesker i 2021 befinder sig i risikogruppen.

Undersøgelsen kan ikke give svar på de ydre årsager til udviklingen, men det er nærliggende at pege på covid-19-pandemien som en faktor. Stigningen kan også være udtryk for en generelt stigende polarisering i samfundet. hvor den voksende risikogruppe kan afspejle, at mange er blevet klemt af udviklingen, uden dog at blive massivt ekskluderede.

MAJORITETSGRUPPEN

Majoriteten af befolkningen har kun ganske få udfordringer og oplever, at de på alle måder er en del af fællesskabet. De fleste af dem bor sammen med en partner, og 7 ud af 10 har hjemmeboende eller voksne børn. Godt hver tiende har en anden etnisk baggrund end dansk. Tre fjerdedele er i arbejde, og kun 2 % er arbejdsløse, mens 9 % er under uddannelse. Der er en lille overvægt af mænd, og 4 ud af 5 i majoritetsgruppen er over 30 år.

RISIKOGRUPPEN

Risikogruppen har udfordringer i livet, der kan gøre det svært for dem at deltage i fællesskabet. Færre i denne gruppe bor sammen med en partner, og ca. halvdelen har børn. Hver fjerde har en anden etnisk baggrund end dansk. Halvdelen har et arbejde og knap hver tiende er arbejdsløs, mens 14 % er under uddannelse. Lidt over hver fjerde har en psykisk lidelse. Der er en lille overvægt af kvinder, og 3 ud af 10 i risikogruppen er under 30 år.

EKSKLUSIONSGRUPPEN

Eksklusionsgruppen kæmper med mange forskellige problemer i tilværelsen. Kun knap hver femte bor sammen med en partner, og lidt under halvdelen har børn. 3 ud af 10 har en anden etnisk baggrund end dansk. Hver tredje er i en form for beskæftigelse, og godt hver tiende er førtidspensionist, mens 13 % er arbejdsløse, og 22 % er under uddannelse. Godt 6 ud af 10 har en psykisk lidelse. Der er en lille overvægt af kvinder. 3 ud af 10 i eksklusionsgruppen er under 30 år, og knap halvdelen er mellem 30 og 49 år.

Tilfreds med livet?

Følelsen af at stå uden for fællesskabet sætter dybe spor i livstilfredsheden. Eksklusionsgruppen er langt mindre glade for deres liv end resten af befolkningen, og mange føler sig magtesløse og savner mening i tilværelsen.

De fleste mennesker finder mening og glæde i samværet med andre, og står man uden for fællesskabet, kan livet være tungt, viser undersøgelsen.

Livstilfredsheden er faldet

For alle deltagere på tværs af de tre grupper er der sket et fald i den gennemsnitlige livstilfredshed siden den første Fællesskabsmåling (se figur). I 2016 var livstilfredsheden i den voksne befolkning som helhed i gennemsnit 8,1 på en skala fra 1 til 10. I 2021 er livstilfredsheden målt på denne skala faldet til 7,8.

Livstilfredsheden er dog langt lavere i eksklusionsgruppen, hvor der samtidig har været et mere markant fald fra 4,1 i 2016 til 3,3 i 2021.

Mangler mening og styring med livet

De tre grupper har også meget forskellige oplevelser af meningen med de ting, de foretager sig i livet. Knap halvdelen af eksklusionsgruppen føler således ikke eller kun i mindre grad, at de ting, de foretager sig i deres liv, giver mening. Det samme gælder 16 % af risikogruppen, og her er der sket en stigning, fra 10 % i 2016.

Følelsen af ikke at kunne styre sit liv i den retning, man ønsker, fylder også meget i både eksklusionsgruppen og risikogruppen: Henholdsvis 70 % og 29 % føler ikke eller kun i mindre grad, at de har mulighed for selv at sætte retningen for deres liv.

Alt i alt hvor tilfreds er du med dit liv for tiden på en skala fra 0 til 10, hvor 0 betyder "slet ikke tilfreds", og 10 betyder "fuldt ud tilfreds"?

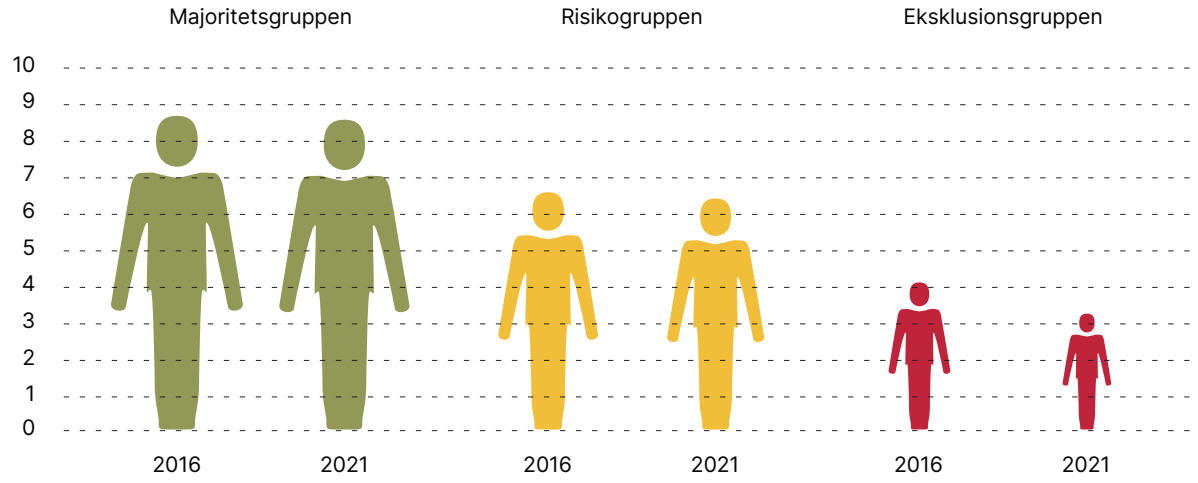

Den gennemsnitlige livstilfredshed i den voksne befolkning (18-69 år) er 7,8 i 2021 (8,1 i 2016).

For majoriteten af befolkningen ligger andelene af alle disse svar under 2 %.

Føler sig holdt udenfor

Oplevelsen af at stå uden for de fællesskaber, hvor andre mødes, er meget voldsom blandt de mest ekskluderede danskere. Over halvdelen af eksklusionsgruppen føler sig holdt udenfor i samfundet (se figur). 4 ud af 10 føler sig ikke værdsat og anerkendt af andre, og 6 ud af 10 føler, at andre ser ned på dem på grund af deres indkomst eller jobsituation.

Risikogruppen har de samme oplevelser i mindre omfang. Blandt dem føler 3 ud af 10, at de bliver holdt udenfor i samfundet. Hver syvende (14 %) føler sig ikke værdsat og anerkendt af andre, og det er flere end i 2016, hvor 9 % havde denne følelse. Godt hver femte i risikogruppen føler, at andre ser ned på dem pga. deres indkomst eller jobsituation.

Blandt majoriteten er det kun 5 %, der føler sig holdt uden for fællesskabet, og en lignende andel, som føler, at andre ser ned på dem. Kun ganske få – 1 % – føler sig ikke værdsat og anerkendt af andre.

Pessimistisk syn på fremtiden

Særligt blandt risikogruppen og de ekskluderede er der desuden et langt mere pessimistisk syn på fremtiden end i 2016. 25 % af risikogruppen og 70 % af de ekskluderede ser i mindre grad eller slet ikke optimistisk på fremtiden – i 2016 var de tilsvarende tal 13 og 44 %.

Dette fald kan hænge sammen med covid-19-pandemien og de tilhørende nedlukninger og restriktioner i samfundet, men det er værd at bemærke, at det pessimistiske syn på fremtiden stort set kun findes i risikogruppen og eksklusionsgruppen. I majoritetsgruppen er det fortsat kun 3 %, der i mindre grad eller slet ikke ser optimistisk på fremtiden.

I hvor høj grad føler du, at du bliver holdt udenfor i samfundet? (Andel, som svarer "i høj grad" eller "i nogen grad")

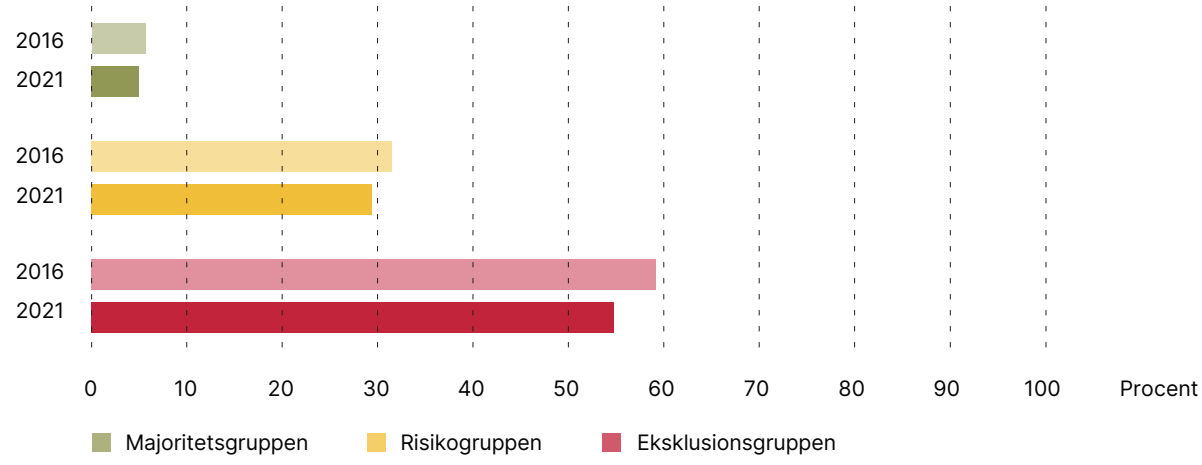

I alt 13 % af den voksne befolkning (18-69 år) svarer "i høj grad" eller "i nogen grad" i 2021 (13 % i 2016).

Fysisk og psykisk helbred

Helbredsproblemer er en væsentlig faktor i oplevelsen af eksklusion, og særligt psykiske lidelser er dominerende i eksklusionsgruppen, viser undersøgelsen. Mange oplever ikke at få den hjælp, de har brug for til at håndtere deres sygdom.

Fysiske og psykiske helbredsproblemer kan ramme alle, men de rammer hårdere, hvis man også har andet at slås med i livet.

Fysiske smerter

Godt hver fjerde dansker mellem 18 og 69 år oplyser, at de har en kronisk fysisk lidelse eller et handicap. I majoritetsgruppen er andelen lidt lavere, mens det er hver tredje i risikogruppen og 4 ud af 10 i eksklusionsgruppen, der har en kronisk fysisk lidelse eller et handicap.

Der er dog langt flere i eksklusionsgruppen, der også oplever, at de har fysiske smerter, der gør deres hverdag svær. Det gælder godt en fjerdedel af de mest ekskluderede, mens det er godt hver tiende i risikogruppen og kun godt 4 % af majoriteten, der oplever den slags smerter.

Mangler hjælp til psykiske lidelser

Udfordringer med det psykiske helbred er en væsentlig faktor i oplevelsen af eksklusion, viser undersøgelsen. Således er det hele 64 % af eksklusionsgruppen, der har en psykisk lidelse eller psykiske problemer. Det samme gælder 27 % af risikogruppen.

Blandt dem i eksklusionsgruppen, der har en psykisk lidelse eller psykiske problemer, har 62 % været i psykologisk eller psykiatrisk behandling

Har du en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer? (Andel, der svarer "ja")

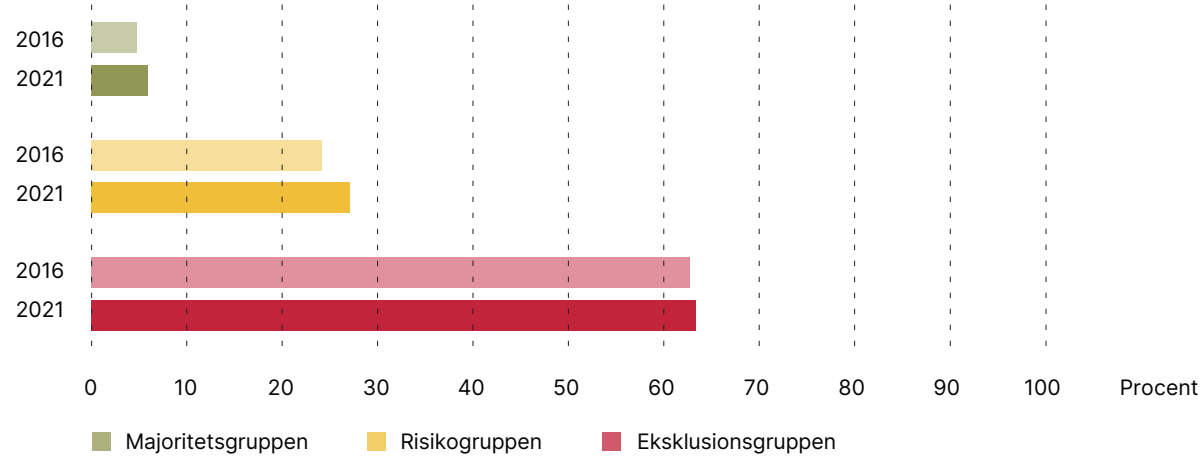

I alt 14 % af den voksne befolkning (18-69 år) svarer "ja" i 2021 (11 % i 2016).

inden for de seneste 2 år. Det er væsentlig færre end i 2016, hvor 75 % havde været i behandling inden for de seneste 2 år.

At færre i 2021 får psykiatrisk eller psykologisk behandling kan være med til at forklare, hvorfor flere omvendt oplever, at de ikke får den fornødne hjælp til deres psykiske udfordringer (se figur). Det er særligt de mest ekskluderede mennesker, der føler, at de har brug for mere hjælp til at håndtere en psykisk lidelse eller problem, mens risikogruppen i mindre grad efterlyser støtte.

37 % af alle dem, der har behov for hjælp til en psykisk lidelse eller psykiske problemer, synes ikke, de får den fornødne hjælp. I 2016 var det tilsvarende tal 25 %. Blandt de mest ekskluderede er tallet dog langt højere. Her føler 56 % ikke, at de får den hjælp, de har brug for, mod 51 % i 2016.

Det er en bekymrende stigning, særligt fordi det må antages, at den manglende hjælp har stor betydning for mange af de andre forhold, undersøgelsen peger på. En psykisk lidelse kan spænde ben for kontakten til familie, venner og netværk og kan dermed være med til at skabe den ensomhed, der er så dominerende i særligt eksklusionsgruppen.

I hvor høj grad føler du, at dit behov for hjælp i forhold til psykisk sygdom eller psykiske problemer bliver opfyldt? (Andel af alle med behov for hjælp i forhold til psykisk sygdom eller problemer, der har svaret "i mindre grad" eller "slet ikke")

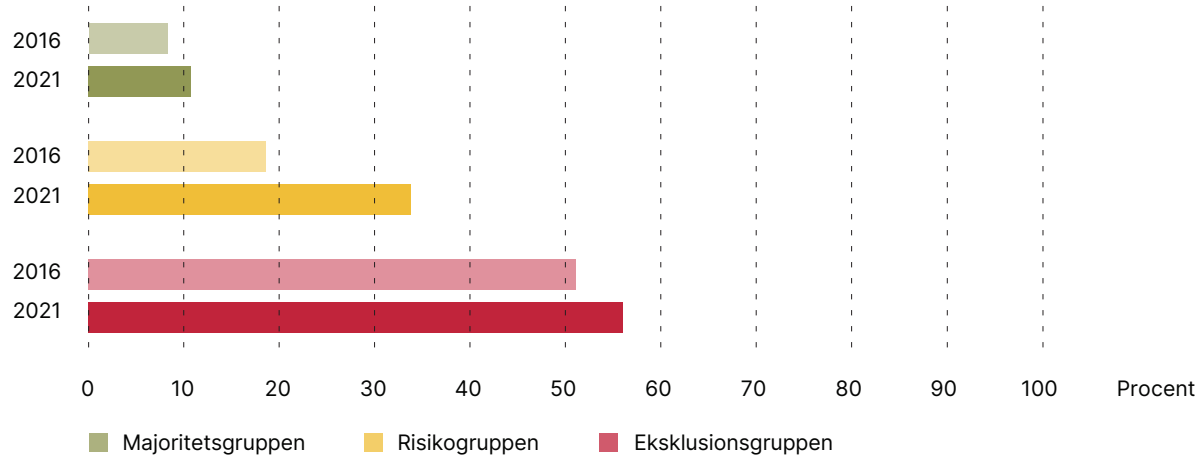

I alt 37 % af de adspurgte svarer "i mindre grad" eller "slet ikke" i 2021 (25 % i 2016).

Arbejdsliv og økonomi

Siden 2016 er flere kommet i arbejde på tværs af de tre grupper. Ikke desto mindre har mange i eksklusionsgruppen stadig en meget presset økonomi.

En væsentlig dimension i forhold til at indgå i samfundets fællesskaber handler om deltagelse på arbejdsmarkedet, og her er der sket en positiv udvikling siden 2016.

Flere i arbejde

På tværs af den voksne befolkning er flere i arbejde i 2021 end i 2016. I eksklusionsgruppen svarer 33 % i 2021, at de er i arbejde, mens tallet var 15 % i 2016. Undersøgelsens registerdata viser dog, at en del af dem er beskæftiget med småjobs snarere end fuldtidsarbejde. Dertil kommer, at gennemsnitsalderen i eksklusionsgruppen er lidt lavere i 2021, og det kan også have betydning for beskæftigelsen.

Også i risikogruppen og i majoritetsgruppen er flere kommet i arbejde. I 2021 har 51 % af risikogruppen og 74 % af majoritetsgruppen et job. I 2016 var de tilsvarende tal henholdsvis 46 % og 65 % ai de to grupper.

De fleste ønsker at arbejde

De arbejdsløse og sygemeldte udgør henholdsvis 21 % af eksklusionsgruppen, 14 % af risikogruppen og under 3 % af majoriteten. Mange af dem oplyser, at de gerne vil have et arbejde, men andelen er faldet siden 2016 (se figur). Mens 8 ud af 10 af de arbejdsløse og sygemeldte i eksklusionsgruppen ønskede sig et arbejde i 2016, gælder det kun 6 ud af 10 i 2021.

Ønsker du at komme i arbejde? (Andel af alle arbejdsløse og sygemeldte, der svarer "ja")

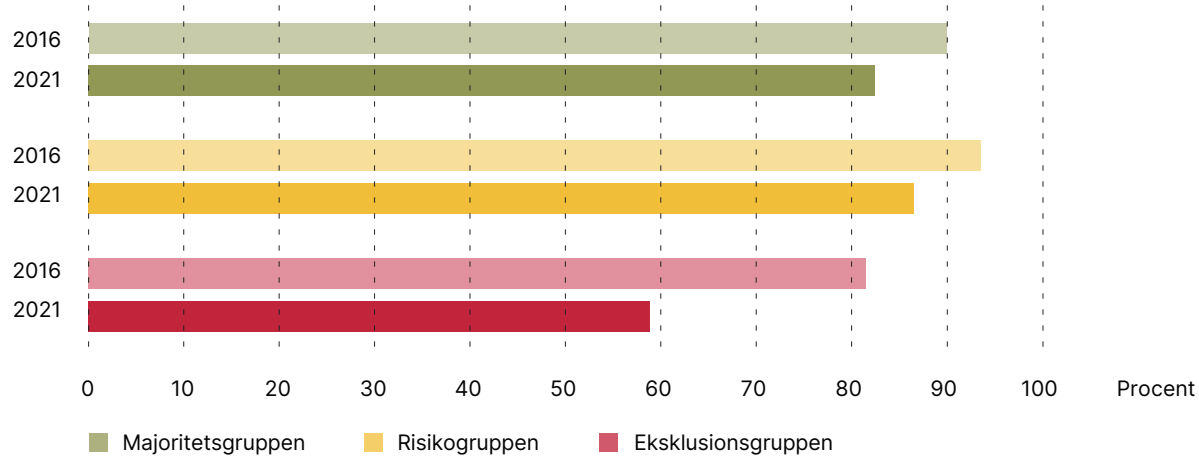

I alt 81 % af alle adspurgte svarer "ja" i 2021 (90 % i 2016).

Der er også færre i 2021, som synes, de mangler hjælp til at komme tilbage på arbejdsmarkedet. I eksklusionsgruppen efterlyser 3 ud af 10 arbejdsløse og sygemeldte hjælp til at komme i arbejde, mens det gjaldt knap halvdelen i 2016.

Faldet i disse tal kan skyldes, at en del af eksklusionsgruppen faktisk allerede er kommet i en form for beskæftigelse i den mellemliggende tid. De nuværende arbejdsløse og sygemeldte er derfor formodentligt en gruppe med større helbredsmæssige og sociale problemer, end tilfældet var i 2016, og mange af dem føler sig muligvis ikke i stand til at arbejde.

En stor del af eksklusionsgruppen har dog tidligere i deres liv været i arbejde, viser undersøgelsens registeranalyser. Tallene peger på, at mange, i takt med at bl.a. psykiske problemer kom til at fylde i deres liv, har mistet tilknytningen til arbejdsmarkedet for år tilbage. Det understreger vigtigheden af forebyggelse i indsatserne mod eksklusion fra arbejdsmarkedet pga. fysiske og psykiske helbredsproblemer.

Presset økonomi

Selvom lidt flere fra eksklusionsgruppen er i beskæftigelse i 2021, har mange stadig massive økonomiske problemer. Knap halvdelen har sprunget et måltid over i de seneste 3 måneder, fordi de ikke havde råd til mad, og mange mangler penge til husleje og lægeordineret medicin.

I risikogruppen er afsavnene ikke helt så store, men dog væsentligt højere end blandt majoriteten. For eksempel oplever knap hver femte i risikogruppen, at de ofte mangler penge til de nødvendige dagligvarer sidst på måneden.

Har du inden for de seneste tre måneder ladet være med at spise tre måltider om dagen, fordi du ikke havde råd? (Andel, der svarer "ja")

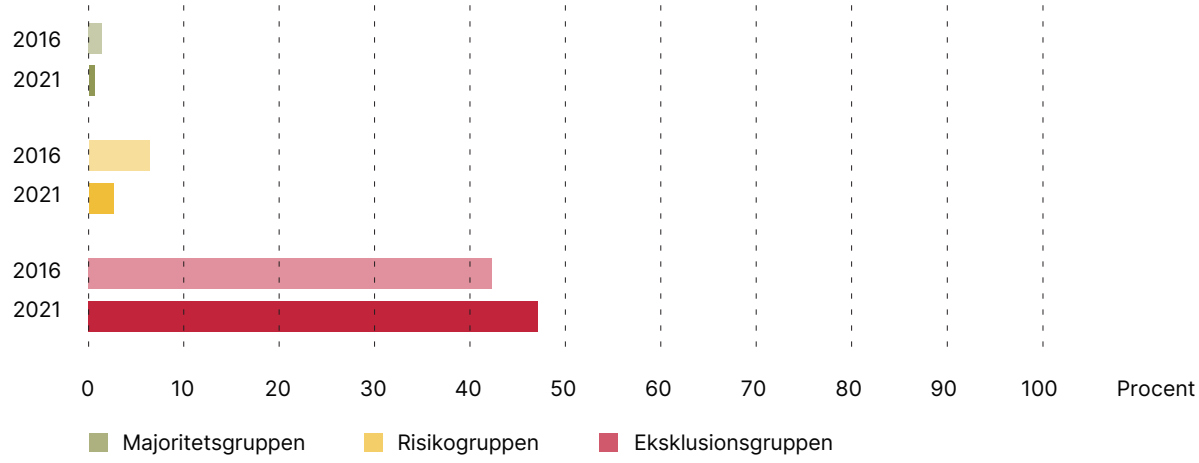

I alt 3 % af den voksne befolkning (18-69 år) svarer "ja" i 2021 (4 % i 2016).

Netværk og familie

Blandt de mest ekskluderede mennesker er kontakten til venner og familie blevet svagere siden 2016, og flere oplever i 2021, at de ikke har nogen nære venner.

Langt de fleste mennesker har familie og venner, som de omgås og ses med, og som udgør den nære ramme om deres liv. Men slås man med problemer i sit liv, kan det også sætte sig spor i de nære relationer.

Skrøbelige netværk

I 2021 er der på tværs af alle grupper lidt flere mennesker, som ikke har haft besøg af, eller selv har besøgt, familie og venner inden for de seneste 2 måneder. Det er næppe overraskende, når man tager restriktionerne i forbindelse med covid-19-pandemien i betragtning – om end undersøgelsen overvejende er gennemført i efteråret 2021, hvor restriktionerne ikke var aktive.

Også her tyder tallene dog på, at særligt eksklusionsgruppens netværk har lidt skade af vilkårene under pandemien, ligesom mange formodentlig har været varsomme med at omgås andre pga. dårligt helbred.

Blandt de mest ekskluderede er det således 40 %, som ikke har haft besøg af familie og venner inden for de seneste 2 måneder, mens 36 % ikke selv har været på besøg hos familie og venner i perioden. I 2016 var de tilsvarende tal 23 % og 16 %. I risikogruppen og majoritetsgruppen ses langt lavere tal, og kun en svag eller ingen nedgang i samværet med venner og familie.

Hvor mange personer vil du betragte som nære venner? (Andel, der har svaret "0")

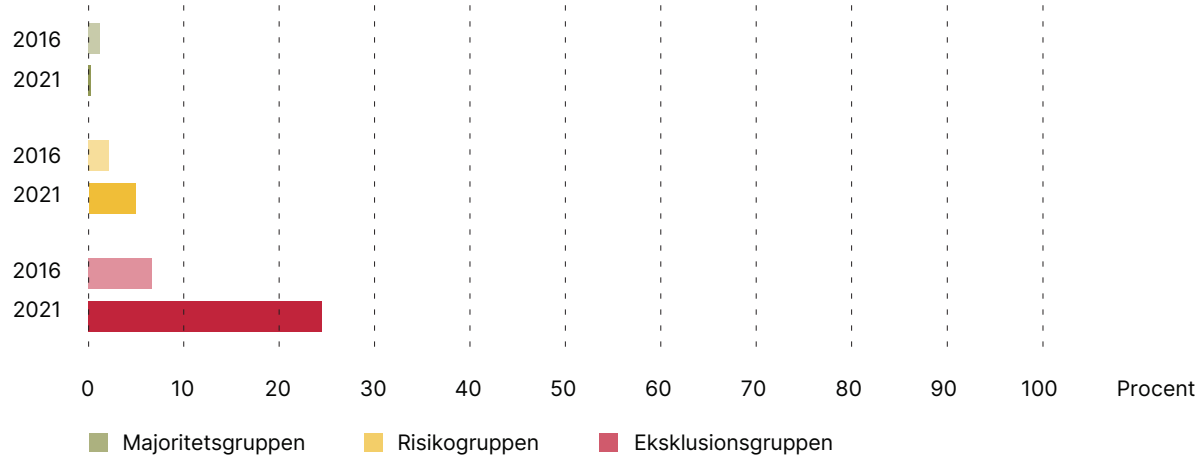

I alt 3 % af den voksne befolkning (18-69 år) svarer "0" i 2021 (2 % i 2016).

Hvad end grunden er til udviklingen, har den sat dybe spor i eksklusionsgruppens mest nære netværk: I 2021 er der tre gange så mange, som oplyser, at de ikke har nogle nære venner, end der var i 2016 (figur på side 12).

Ensomhed

Med det begrænsede netværk følger en voldsom følelse af ensomhed blandt mennesker i eksklusionsgruppen, og også i en stor del af risikogruppen. Hele 85 % af de mest ekskluderede føler sig i nogen eller høj grad ensomme, og det samme gælder 43 % af risikogruppen (se figur).

Som noget nyt har målingen i 2021 stillet en række spørgsmål, der indkredser følelsen af ensomhed mere præcist. Deltagerne har svaret på, hvor ofte de føler sig isolerede fra andre, hvor ofte de savner nogen at være sammen med, og hvor ofte de føler sig udenfor. Baseret på en pointskala, hvor svaret "sjældent" giver 1, "en gang imellem" giver 2, og "ofte" giver 3 point, får 78 % af eksklusionsgruppen mellem syv og ni point, og det peger på, at de er svært ensomme. I risikogruppen er 24 % svært ensomme, mens det gælder under 1 % af majoriteten.

Svarene bekræfter, at ensomhed er en dominerende faktor blandt de mest ekskluderede mennesker i den danske befolkning. For denne gruppe dækker kontakten til venner og familie ikke det sociale behov, som alle mennesker har, uanset deres livsomstændigheder.

I hvor høj grad føler du dig ensom?
(Andel, der svarer "i høj grad" eller "i nogen grad")

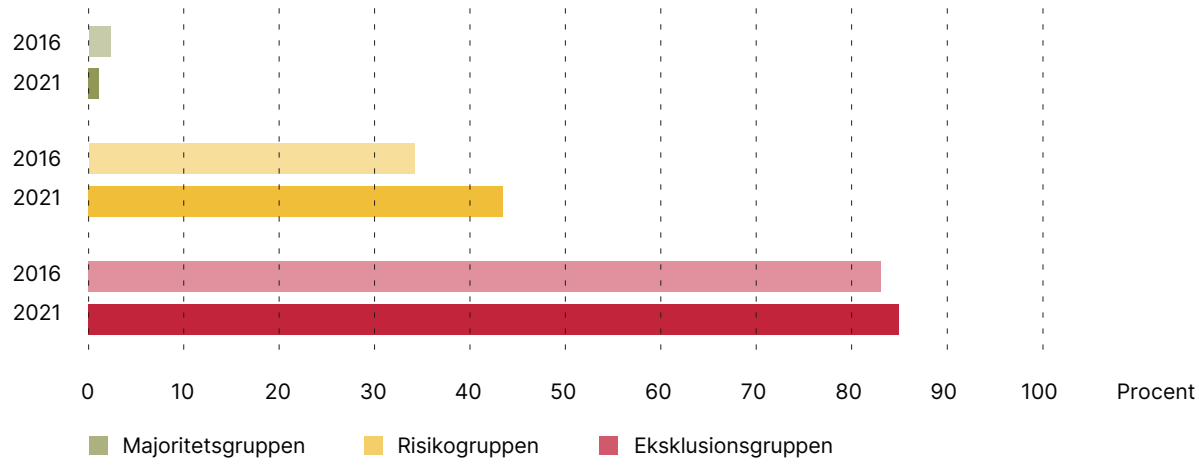

I alt 15 pct. af den voksne befolkning (18-69 år) svarer "i høj grad" eller "i nogen grad" i 2021 (11 % i 2016).

Tillid til andre

Jo mere man føler sig udelukket fra samfundets fællesskaber, jo lavere er tilliden til andre mennesker – og siden 2016 er tilliden faldet markant blandt de mest ekskluderede mennesker.

Med oplevelsen af fællesskab følger ofte en grundlæggende tillid til andre mennesker og til samfundets institutioner, men også tilliden er ujævnt fordelt i befolkningen.

Fald i tilliden

Tilliden til andre mennesker er faldet markant i de 5 år, der er gået siden den første Fællesskabsmåling. Det gælder særligt i eksklusionsgruppen, hvor næsten dobbelt så mange i 2021 har lav eller slet ingen tillid til andre, end tilfældet var i 2016.

Mens majoriteten af befolkningen i høj grad oplever, at folk generelt er til at stole på, føler 2 ud af 10 i risikogruppen og hele 6 ud af 10 i eksklusionsgruppen således, at man slet ikke eller kun i mindre grad kan stole på andre mennesker (se figur).

Det er muligt, at covid-19-pandemien, og debatten om håndteringen af den, her kan have påvirket nogle befolkningsgruppers grundlæggende tillid til andre mennesker. Undersøgelsen kan dog ikke give svar på grundene til udviklingen, og også andre faktorer kan være på spil.

Manglende tillid til velfærdssystemet

Også når det gælder hjælp fra kommunen, har mange af de mest ekskluderede mennesker ikke tillid til, at de kan få hjælp, når de har brug for det. I eksklusionsgruppen er det godt halvdelen, der

I hvor høj grad mener du, at folk generelt er til at stole på? (Andel, der svarer "i mindre grad" eller "slet ikke")

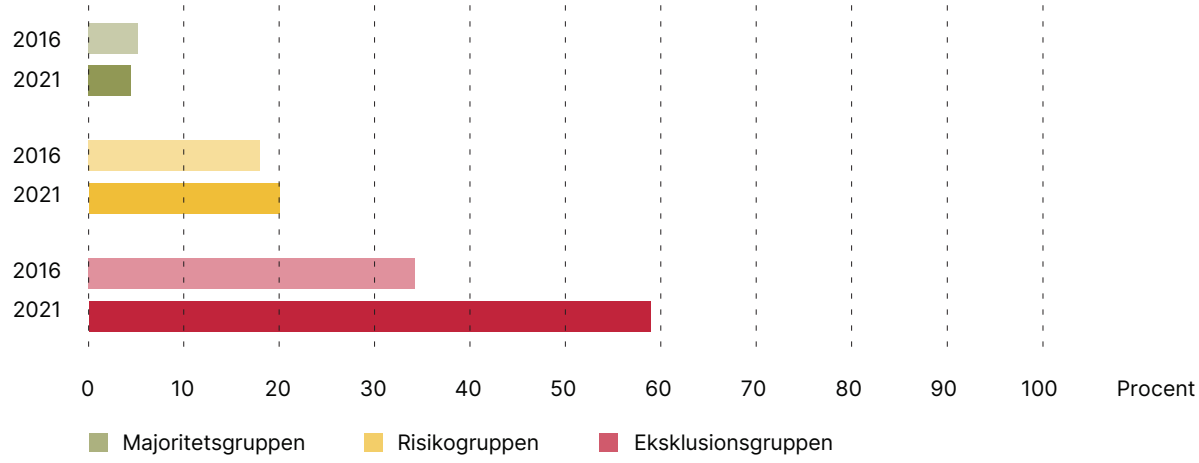

I alt 11 % af af den voksne befolkning (18-69 år) svarer "i mindre grad" eller "slet ikke" i 2021 (9 % i 2016).

har det sådan, mens 3 ud af 10 i risikogruppen ikke har tillid til, at kommunen kan hjælpe dem, når de har brug for det. I risikogruppen er andelen dog faldet siden 2016, og tilliden dermed steget lidt (se figur).

En mere markant udvikling ses i tilliden til sundhedsvæsenet. Mens 18 % af eksklusionsgruppen i 2016 tvivlede på, at de kunne få hjælp fra læge eller hospital, hvis de blev alvorligt syge, gælder det i 2021 hele 31 %. I risikogruppen er andelen med manglende tillid derimod faldet lidt. Covid-19-pandemien og det medfølgende pres på sundhedssystemet spiller sandsynligvis en rolle her, men også her er det påfaldende, at den dalende tillid til sundhedsvæsenet kun viser sig i eksklusionsgruppen.

I hvor høj grad har du tillid til, at du kan få hjælp og service fra din kommune, når du har behov for det? (Andel, der svarer "i mindre grad" eller "slet ikke")

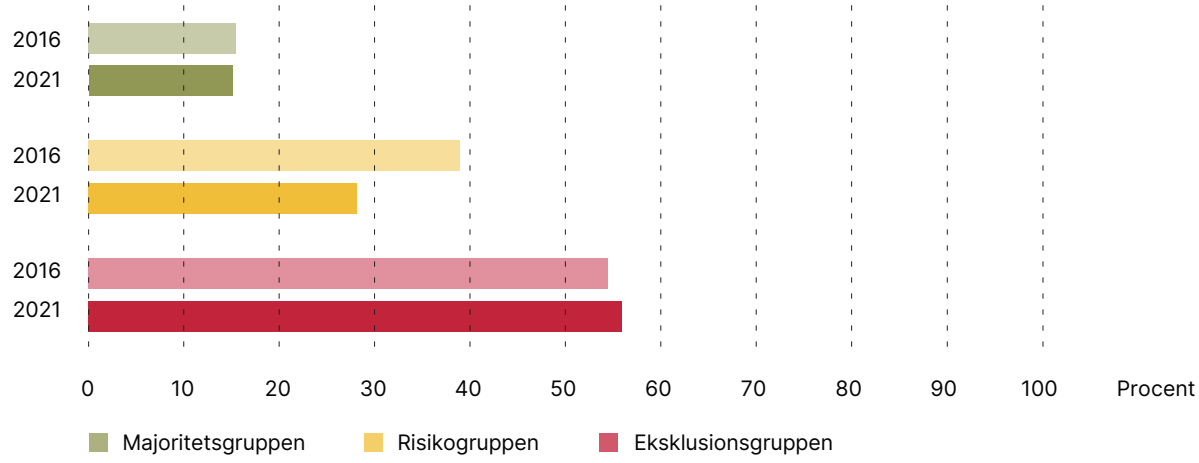

I alt 20 % af den voksne befolkning (18-69 år) svarer "i mindre grad" eller "slet ikke" i 2021 (21 % i 2016).

Foreninger og fritidsliv

Flere af de mest ekskluderede mennesker går i 2021 til fritidsaktiviteter eller er aktive i en forening, mens deltagelsen er faldet lidt i befolkningen i øvrigt.

Foreningsliv og fritidsaktiviteter er et væsentligt element i mange danskeres liv. Her møder vi andre med de samme interesser og er sammen om fælles aktiviteter og mål.

Flere går til noget

Jo mere presset man er i tilværelsen, jo mindre sandsynligt er det, at man opsøger fællesskaberne i foreningslivet, viser målingen. Ikke desto mindre er der en hel del mennesker i både eksklusionsgruppen og risikogruppen, der går til fritidsaktiviteter, deltager i frivilligt arbejde eller er aktive i en gruppe eller forening – og der er kommet flere til siden den første måling i 2016.

Når det gælder faste fritidsaktiviteter, har de tre grupper nærmet sig hinanden siden 2016. (se figur). Det skyldes, at færre i majoritetsgruppen og risikogruppen går til en fritidsaktivitet i 2021, mens der omvendt er markant flere i eksklusionsgruppen, som går til noget i fritiden. Mens 28 % af de mest ekskluderede mennesker i 2016 gik til en fast fritidsaktivitet, er andelen i 2021 steget til hele 44 %.

Denne positive udvikling kan skyldes, at foreninger og civilsamfundsorganisationer i de senere år har gjort en stor indsats for at styrke rammerne for de mest udsatte borgere i foreningslivet.

Deltager du i faste fritidsaktiviteter?
(Andel, der svarer "ugentligt", "månedligt" eller "mindre end en gang om måneden")

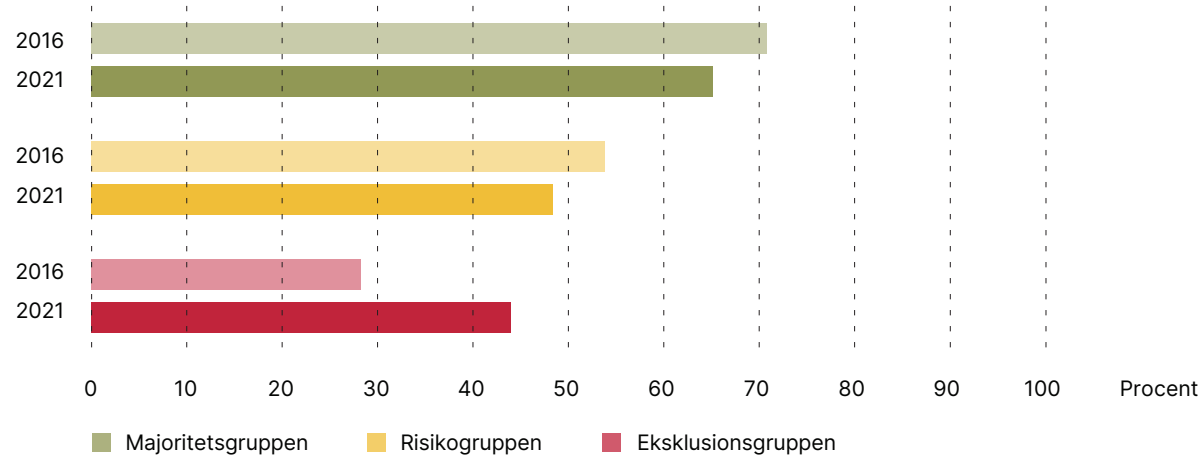

I alt 60 pct. af den voksne befolkning (18-69 år) svarer "ugentligt", "månedligt" eller "mindre end en gang om måneden" i 2021 (66 % i 2016).

Omvendt kan faldet i befolkningen i øvrigt skyldes, at foreningslivet i samme periode har oplevet periodiske nedlukninger pga. covid-19-pandemien, hvilket alt andet lige har ført til et medlemstab.

Aktive i foreninger

Også når det gælder aktiv deltagelse i en gruppe eller forening, er udviklingen positiv: 3 ud af 10 i eksklusionsgruppen er aktive i en gruppe og forening, og det er mere end i 2016, hvor godt 2 ud af 10 var aktive. Faktisk har eksklusionsgruppen her overhalet risikogruppen, hvor færre er aktive i 2021 – 22 % mod 32 % i 2016.

Majoritetsgruppen står dog stadig for langt den største andel aktive i foreninger og grupper, og også her er lidt flere aktive i 2021 end i 2016.

Selvom det er opmuntrende, at flere i eksklusionsgruppen er blevet aktive i foreningslivet, viser undersøgelsen også tydeligt, at en fast aktivitet eller engagement i en forening ikke nødvendigvis er en indgang til mere fællesskab: Ensomheden er stadig dominerende i eksklusionsgruppen, og det peger på nødvendigheden af en mere gennemgribende indsats på tværs af aktører for at løfte de mest ekskluderede mennesker ind i samfundets fællesskaber.

Deltager du aktivt i en eller flere grupper eller foreninger, enten lokalt eller på landsplan? (Andel, der svarer ”ugentligt”, ”månedligt” eller "mindre end en gang om måneden")

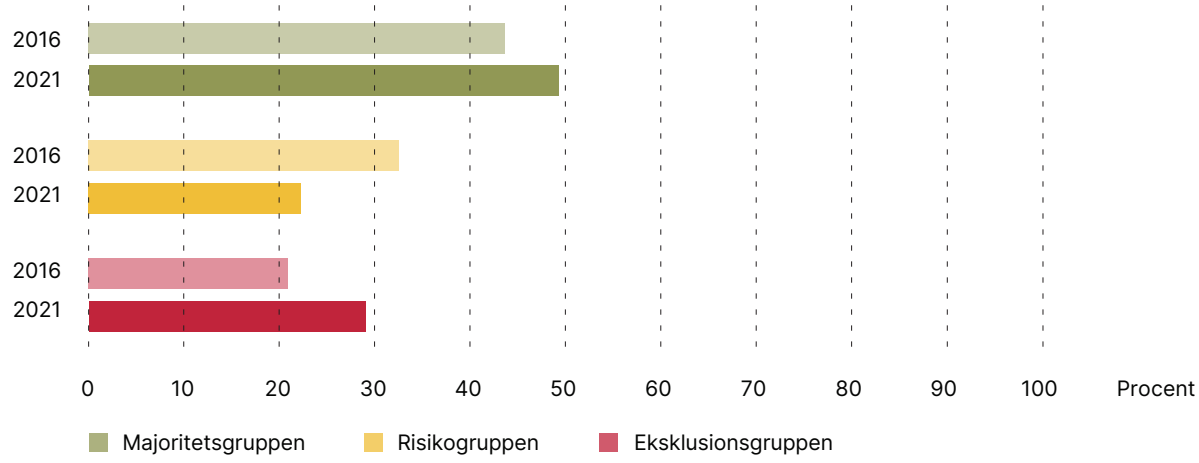

I alt 42 % af den voksne befolkning (18-69 år) svarer "ugentligt", "månedligt" eller "mindre end en gang om måneden" i 2021 (41 % i 2016).

Med i fællesskaberne

Familie, venner og arbejde er der, hvor de fleste mennesker finder deres fællesskaber, men også her er der stor forskel på de tre grupper.

Som noget nyt spørger Fællesskabsmålingen i 2021 også mere bredt til deltagelse i forskellige fællesskaber. Spørgsmålene handler om fællesskab med familie og venner og med folk, man arbejder med, studerer med, går til fritidsaktiviteter med, bor i nærheden af, eller som man møder i forskellige digitale fora (se figur).

Mange mødes på arbejde

For de fleste typer af fællesskaber er forskellen mellem de tre grupper relativt stor, men der er også områder, hvor grupperne ligger tættere på hinanden. Det gælder fx fællesskaber online, som stort set lige mange fra majoritetsgruppen og risikogruppen – henholdsvis 58 % og 56 % – indgår i, mens 39 % af eksklusionsgruppen finder fællesskaber med andre mennesker på nettet.

I hvor høj grad oplever du, at du indgår i fællesskaber i ...?
(Andel, der har svaret "i høj grad" eller "i nogen grad" på de enkelte spørgsmål)

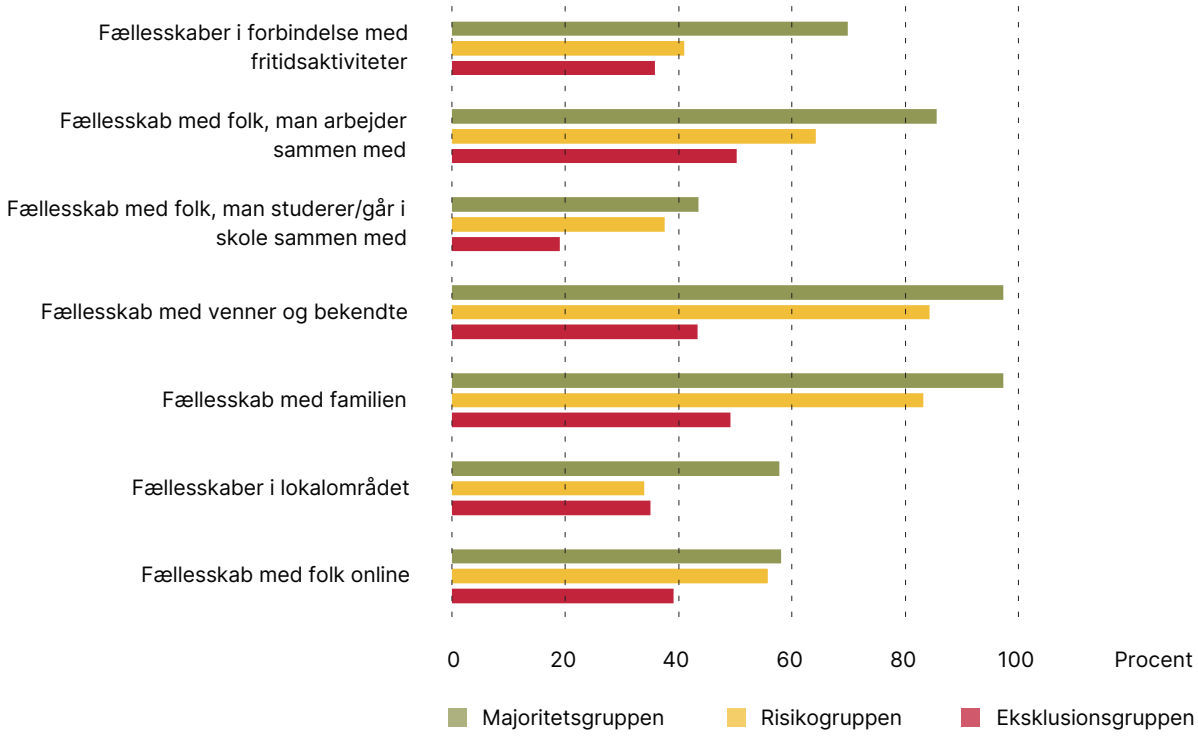

Halvdelen af eksklusionsgruppen finder fællesskaber med folk, de arbejder sammen med, mens det gælder 64 % af risikogruppen og 86 % af majoritetsgruppen. Trods forskellene er det positivt, at så mange af de mest ekskluderede finder et fællesskab på arbejdspladsen. Det høje tal er formodentlig også udtryk for, at flere fra eksklusionsgruppen i 2021 er i en form for beskæftigelse, end tilfældet var i 2016, og også praktikforløb eller jobs på få timer kan være med til at give en følelse af at indgå i et arbejdsfællesskab.

Svage bånd til venner og familie

Undersøgelsen viser generelt, at de mest ekskluderede mennesker har mere skrøbelige nære netværk, og spørgsmålene om fællesskaber bekræfter dette resultat. Kun 43 % af eksklusionsgruppen oplever således, at de indgår i fællesskaber med venner og bekendte, mens 49 % finder fællesskab i familien. At under halvdelen af eksklusionsgruppen finder fællesskab i de nære relationer er også med til at belyse, hvorfor ensomheden er så dominerende i gruppen.

I risikogruppen finder væsentligt flere mennesker fællesskaber med venner og bekendte (84 %) og med familie (83 %). I majoriteten af befolkningen er det stort set alle, der oplever, at de har et fællesskab med venner, bekendte og familie.

Fritid og lokalliv

Undersøgelsen viser, at flere fra eksklusionsgruppen går til faste fritidsaktiviteter i 2021 end i 2016, men det er kun godt hver tredje i gruppen – 36 % – der også finder et fællesskab med de folk, de møder. Det tilsvarende tal i risikogruppen er 41 %, og blandt majoriteten er det 70 %.

Stort set lige mange i eksklusionsgruppen og risikogruppen finder et fællesskab i lokalområdet. Det gælder henholdsvis 35 % og 34 % af de to grupper, mens over halvdelen (58 %) af majoritetsgruppen deltager i lokalsamfundets fællesskaber.

Endelig er der 14 % af de mest ekskluderede, som ikke indgår i nogle af fællesskaberne. Det samme gælder 3 % af risikogruppen og under 1 % af majoritetsgruppen. De fleste indgår altså i en eller anden form for fællesskab – men de mest ekskluderede indgår ofte i færre fællesskaber end flertallet.

Ind og ud af eksklusion

Eksklusion er en dynamisk proces, og mange mennesker befinder sig i 2021 i en anden gruppe end den, undersøgelsen placerede dem i i 2016. Det viser besvarelserne fra de deltagere, der har udfyldt spørgeskemaet i både 2016 og 2021.

Udover de 1.900 mennesker, der har deltaget i hovedundersøgelsen i 2021 (se side 3), har yderligere ca. 750 mennesker fra den første Fællesskabsmåling i 2016 besvaret spørgeskemaet igen i 2021. Denne del af undersøgelsen giver mulighed for at afdække, hvor meget og hvordan deltagelse i fællesskaberne forandrer sig over tid for det enkelte menneske.

Stor forandring over tid

Undersøgelsen viser her, at en betydelig del af deltagerne har bevæget sig mellem grupperne på de 5 år mellem 2016 og 2021 (figur på side 21).

Der er både mennesker, der på de 5 år har flyttet sig fra en ekskluderet position til at nærme sig fællesskaberne, så de i 2021 er i risikogruppen og for nogles vedkommende endda i majoritetsgruppen - og der er mennesker, der omvendt har flyttet sig fra en plads i fællesskabet til en mere ekskluderet position, der i 2021 placerer dem i risikogruppen eller for nogles vedkommende blandt de mest ekskluderede.

Metodisk skævhed – og dog

Blandt deltagerne er der væsentligt flere, der har bevæget sig opad i figuren og dermed nærmet sig fællesskabet, end der har bevæget sig nedad i figuren og dermed ud på kanten af fællesskabet.

Den ulige fordeling skyldes formodentlig en metodisk skævhed i denne del af undersøgelsen: Det er kun halvdelen af de adspurgte deltagere fra undersøgelsen i 2016, der har valgt at deltage igen i 2021. Svarprocenten er desuden lidt højere blandt dem, der tilhørte majoritetsgruppen i 2016, end den er blandt dem, der var i risikogruppen eller eksklusionsgruppen – herunder særligt blandt de allermest ekskluderede, hvor forholdsmæssigt mange er faldet fra. Derfor skal resultaterne her tages med forbehold.

Alligevel viser denne del af undersøgelsen, at det enkelte menneskes plads i fællesskabet på ingen måde kan ses som uforanderlig. Selv hvis vi forudsætter, at alle dem, der ikke har genbesvaret spørgeskemaet i 2021, stadig er i samme gruppe som i 2016, ville der være 31 % af eksklusionsgruppen, som på 5 år har flyttet sig til risikogruppen eller majoritetsgruppen.

Det er derfor vigtigt at understrege, at selvom eksklusionsgruppen i 2021 udgør en lige så stor andel af befolkningen, som den gjorde i 2016, så består den ikke kun af de samme mennesker. Der sker efter alt at dømme en betydelig bevægelse mellem grupperne i takt med, at det enkelte menneske møder nye muligheder og udfordringer i sit liv.

Bevægelse mellem grupperne fra 2016 til 2021

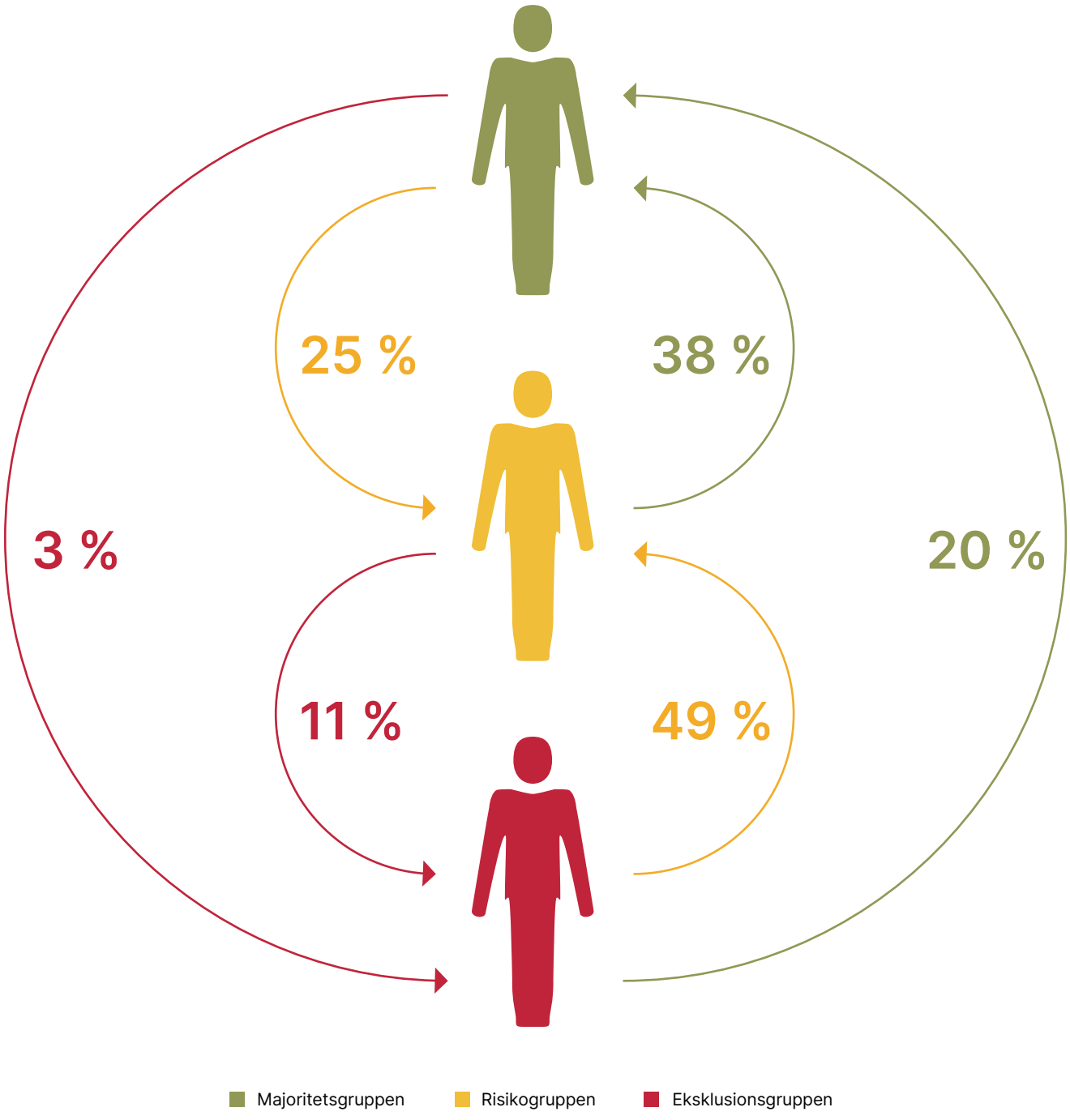

Datagrundlag: 753 besvarelser i 2016 og 2021. Procentdel af disse, der i 2021 har flyttet sig til en anden gruppe.

Perspektiver for fællesskabet

Fællesskabsmålingen 2022 peger på en række perspektiver, der kan tjene som inspiration i det videre arbejde for at få alle med i fællesskabet.

Fællesskabsmålingen 2022 genfinder mange af de samme mønstre i befolkningen, som Fællesskabsmålingen 2017 afdækkede for 5 år siden. Der er stadig en stor gruppe mennesker i Danmark, der oplever ikke at være en del af de fællesskaber, som fylder flertallets hverdag.

Det er også tydeligt, at mange af de mest ekskluderede mennesker kæmper med både en presset økonomi, et skrøbeligt socialt netværk og problemer med det fysiske og psykiske helbred – og at det komplekse samspil mellem de forskellige problemer medvirker til at fastholde dem i eksklusionen.

Risikogruppen vokser

Siden 2016 er der sket en markant stigning i gruppen af mennesker, der ikke er massivt ekskluderede, men som oplever udfordringer i en sådan grad, at det nedsætter deres deltagelse i fællesskabet. Denne risikogruppe udgjorde 18 % af den voksne befolkning i 2016, men er i 2021 steget til 24 % eller næsten hver fjerde voksne dansker.

Det er ikke muligt ud fra undersøgelsens data at pege på årsagerne til stigningen, men der er ingen tvivl om, at de 5 år fra 2016 til 2021 har budt på store omvæltninger i Danmark og i verden omkring os. Covid-19-pandemien spiller sandsynligvis en rolle i udviklingen, men stigningen kan også være udtryk for en generelt stigende polarisering i samfundet, fx når det gælder økonomi, helbred og sociale forhold. Den voksende risikogruppe tyder her på, at mange bliver klemt af udviklingen, uden dog at blive massivt ekskluderede.

Større forskel mellem grupperne

Undersøgelsen viser, at forskellene på de tre grupper er blevet større på en række områder siden 2016.

De mest ekskluderede mennesker oplever således lavere livstilfredshed, har markant mindre tillid til andre mennesker og ser langt mere pessimistisk på fremtiden i 2021, end de gjorde i 2016. Også risikogruppen er mere pessimistiske, og mange flere af dem oplever at være ensomme.

Majoritetsgruppens svar på disse spørgsmål er stort set uændrede, og undersøgelsen tyder altså også her på, at der er sket en stigende polarisering mellem forskellige grupper i samfundet.

Eksklusion er dynamisk

En del af deltagerne i Fællesskabsmålingen 2017 har også deltaget Fællesskabsmålingen 2022 (se side 20), og deres svar afslører en betydelig mobilitet mellem grupperne. I alle grupper var der mennesker, som på 5 år havde ændret deres vilkår i en sådan grad, at de nu tilhørte en anden af de tre grupper. Således havde knap halvdelen af de deltagere, der i 2016 var i eksklusionsgruppen, flyttet sig til risikogruppen i 2021. Omvendt havde hver fjerde i majoritetsgruppen også flyttet sig til risikogruppen.

Selvom denne del af undersøgelsen skal tages med et vist metodisk forbehold, viser resultatet også, at det enkelte menneskes plads i fællesskabet på ingen måde er uforanderlig. Eksklusionsgruppen udgør godt nok den samme andel af befolkningen i 2021, som den gjorde i 2016, men undersøgelsen viser, at der i alle tre grupper sker en cirkulation af mennesker ind og ud i takt med, at deres livsomstændigheder ændrer sig.

Disse resultater tydeliggør, at forebyggelse er en helt central faktor i indsatserne mod social eksklusion. Det er med andre ord afgørende at give folk den hjælp, de har brug for, i rette tid.

Mere aktive – men stadig ensomme

Siden Fællesskabsmålingen 2017 har flere af de mest ekskluderede mennesker i Danmark engageret sig i fritidsaktiviteter. Mens 28 % af eksklusionsgruppen gik til en fast fritidsaktivitet i 2016, er tallet i 2021 steget til 44 %.

Det er en positiv udvikling, men undersøgelsen viser også, at aktiviteterne ikke har formået at ændre gruppens grundlæggende oplevelse af eksklusion. Mange føler sig fortsat ensomme og mangler de nære relationer i hverdagen, og oplevelsen af ikke at være en del af samfundets fællesskaber går som en rød tråd gennem besvarelserne. Fortsatte udfordringer med helbred og økonomi bidrager også til, at livskvaliteten stadig er alt for lav blandt de mest ekskluderede mennesker i Danmark.

Hjælpen skal gå på tværs

Undersøgelsen viser, at eksklusionsgruppen fortsat oplever, at de har et stort behov for hjælp, som de ikke får opfyldt – både når det gælder deres økonomi, deres psykiske helbred og deres jobsituation. Særligt behovet for hjælp til psykiske lidelser er markant, og det er vokset siden 2016.

Mange af dem med psykiske lidelser og problemer oplever samtidig, at de ikke får den hjælp, de har brug for. Det gælder særligt blandt de mest ekskluderede, hvor langt de fleste med en psykisk lidelse svarer, at de har behov for hjælp i forhold til deres lidelse. Af dem er det imidlertid halvdelen, der ikke synes, at de får den hjælp, de har behov for. Det er voldsomme tal, givet at knap 2 ud af 3 i eksklusionsgruppen har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer.

De mest ekskluderede mennesker kæmper altså med komplekse og sammenhængende problemer på stort set alle livets områder, og det stiller store krav til de indsatser, der skal hjælpe dem. Nogle af behovene taler ind i det offentlige velfærdssystem, mens andre peger på et potentiale i frivillige foreninger og civilsamfundsorganisationer, men først og fremmest peger de på behovet for sammenhængende indsatser på tværs: Ingen sektorer kan løfte opgaven alene - kun når de spiller sammen i en samlet tværsektoriel indsats, bliver det muligt at favne eksklusionsgruppens forskellige behov for støtte og hjælp.

Det viser Fællesskabsmålingen

MAJORITETSGRUPPEN

- Har velfungerende liv og kun ganske få problemer med helbred, job eller nære relationer
- Langt de fleste i majoritetsgruppen føler sig på alle måder som en del af fællesskabet, men 5 % føler sig holdt udenfor i samfundet
- Siden 2016 er majoritetsgruppen skrumpet fra 78 % af den voksne befolkning til 71 % i 2021.

RISIKOGRUPPEN

- Har udfordringer i livet, fx med dårligt helbred, arbejdsløshed og skrøbelig psyke, men er ikke ramt af massive problemer
- 4 ud af 10 i risikogruppen føler sig ensomme, og 3 ud af 10 oplever, at de bliver holdt uden for i samfundet
- Siden 2016 er risikogruppen vokset fra 18 % af den voksne befolkning til 24 % i 2021.

EKSKLUSIONSGRUPPEN

- Kæmper med massive problemer, fx med presset økonomi, dårligt helbred, psykiske lidelser og skrøbelige sociale netværk
- 85 % af eksklusionsgruppen føler sig ensomme, og over halvdelen føler sig holdt uden for i samfundet
- Siden 2016 er eksklusionsgruppen stort set uændret fra 4 % af den voksne befolkning til 5 % i 2021.

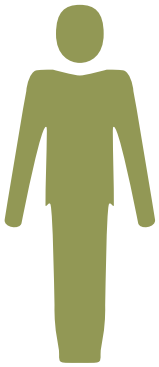

71 %

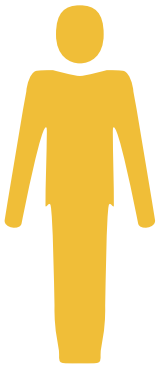

24 %

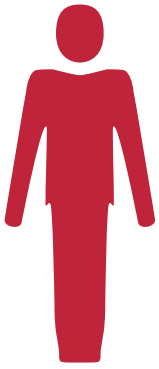

5 %

Hæftet bygger på VIVE-rapporten "Fællesskabsmålingen 2022: En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark" af Lars Benjaminsen, Stefan Bastholm Andrade og Morten Holm Enemark (dec. 2022). Find rapporten via QR-koden her på siden.

Fællesskabsmålingen gennemføres af VIVE for TrygFonden og Mary Fonden.

Hvordan oplever mennesker i Danmark deres relation til fællesskabet? Føler de sig som en del af et fællesskab, både i de nære bånd til netværk og familie og i det bredere samfundsliv? Hvem er de mennesker, der oplever at stå på kanten af eller helt uden for fællesskaber, hvor andre mødes? Hvordan er deres liv, hvor føler de sig særligt tynget af problemer, og hvor er vejene, der kan bringe dem tættere på andre?

Det er nogle af de spørgsmål, som besvares i denne anden udgave af Fællesskabsmålingen. Den første Fællesskabsmåling udkom i 2017, og den nye måling følger op og tager temperaturen på befolkningens sociale velbefindende, som det har udviklet sig i de 5 år mellem 2016 og 2021.

Fællesskabsmålingen har til formål at sætte fokus på et vigtigt grundlag for den sociale sammenhængskraft, nemlig danskernes oplevelse af at være del af det samme fællesskab. Målingen kan bruges som inspiration, når politikere, lokale beslutningstagere og fagfolk skal udvikle nye indsatser og tiltag, der styrker alles muligheder for at være en del af samfundets fællesskaber.

Fællesskabsmålingen gennemføres af VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd for TrygFonden og Mary Fonden.